

Kloosterkerk

26 november 2023 – Lukas 12,13-21 – BWV 26 'Ach wie flüchtig, ach wie nichtig' –
ds. Rienk Lanooy

Deze dienst is ook (terug) te zien en te beluisteren via <https://youtu.be/hLBWaCOeSLE>

Gebed om ontferming

Nu de laatste bladeren
hun weg vinden
naar de bodem
staat het Voorhout
er weer kaal en leeg bij
en heeft de gure wind er
vrij spel
soms voelt het leven
ook zo aan
alsof je vooral
onbeschut en onbeschermd
tegen een schrale wind
in loopt
als een speelbal
van wat groter is
dan jezelf bent –
en nu zit je hier
om even bij te komen
hopend op een paar
goede woorden
gezongen, gespeeld
gesproken of gedacht
als balsem voor de ziel
als kracht van omhoog
als teken van u
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Nu de laatste trekvogels
zijn afgereisd
naar warmere oorden
moeten wij het doen
met de gure wind
die blijft
soms voelt het leven
ook zo aan
niet dat het slecht gaat
maar er is iets
van onbestemdheid –
richtingloos
zoeken we onze weg
te midden
van al die andere zoekers
we hebben elkaar
zoveel goeds te bieden
maar weten niet altijd hoe
tot er – u zij gedankt –
weer iemand is
bij wie we kunnen schuilen
voor even
of voor het leven
dan kunnen we verder
welke wind er ook waait
en daarom bidden wij U;
Heer, ontferm U...

Nu de laatste dieren
hun hol opzoeken
voor de winterslaap
zijn wij wakker geworden
in een land
met een politieke wind
die steeds guurder
lijkt te worden
onvrede
is een verdienmodel geworden
boosheid wordt gecultiveerd
maar nooit
nooit is het te laat
om het goede te doen
om de hoop te bewaren
voor de aarde
die zucht
onder onze aankoopwoede
voor de zwakke
die snakt naar gerechtigheid
voor de mensen van
Oekraïne, Gaza, Israël, Soedan
die uitzien naar vrede.
O God, voed onze ziel
met uw goedheid
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Preek

De cantate van vandaag, eind november, ademt in alles vergankelijkheid. Het is het najaar op muziek gezet. Je herkent er die herfstige mengeling in van schoonheid en verdriet, van zwaarmoedigheid en hunkering. Het is de melodie van de melancholie; de toonzetting van tijden, van mensen die er nu zijn én die er ooit niet meer zullen zijn. Het is alles even ongrijpbaar als de muziek die vandaag klinkt, en die je in al haar schoonheid vast zou willen houden, terwijl je weet dat als je haar vasthoudt het geen muziek meer is, want muziek is beweging, muziek is voorbijgaan. Muziek is misschien wel bij uitstek de kunst van de vergankelijkheid. Niets blijft zoals het was, alles gaat voorbij, zoals de blaren van de herfst onvermijdelijk vallende vergaan.

De dichter Rilke schreef:

De blâren vallen, vallen wijd en zijd
als uit des hemels tuinen neergevaren.
Zij vallen met ontkennende gebaren
en in de nachten valt de zware aarde
uit alle sterren in de eenzaamheid.

Je hoeft de beelden van Rilke niet eens te doorgronden om te proeven waar het om gaat: de dingen gaan voorbij. Zo vertellen het ook de beelden van de cantate. Vluchtigheid en nietigheid worden in het eerste deel verbeeld als vervliegende nevel, getoonzet op vliedervlugge toonladders die elkaar kruisen en dan weer uiteen gaan. En in het tweede deel worden ze verbeeld als een snelstromende beek, waarin de noten vertellen hoe het water onstuitbaar voorbijschiet en in druppels uiteenspat – u hoort ze straks een voor een in de diepte verdwijnen. En als je even denkt dat je alle *Traurigkeit* achter je hebt en het woord *Freude* klinkt, volgt er toch weer een aria die eindigt als een grimmige Dodendans waarmee wordt onderstreept dat alle aardse schatten geen enkel houvast bieden. Niets is hier blijvend, alles gaat voorbij.

En nu ligt vandaag naast deze cantate over alles wat voorbijgaat het verhaal van die rijke man die zo naarstig op zoek is om zijn aardse schatten vast te houden. Je zou hem misschien wel – wat dan tegenwoordig bij ons heet: een hardwerkende Nederlander kunnen noemen. Dat is een soort ideaaltypisch beeld geworden, dat wordt gezet naast het stereotype beeld van al die lanterfanter die er niets van bakken, die een beetje profiteren van 'ons' geld, de vreemdeling die het hier allemaal even komt opsouperen waar 'wij' voor hebben kromgelegen. Zo'n contrast doet het altijd goed, is ook wel gebleken uit de verkiezingsuitslag van afgelopen week. Want zo'n overzichtelijk beeld van 'wij' en 'zij' betekent dat je niet naar de ander hoeft te kijken. Laat die zijn eigen problemen maar oplossen, of liever, laat ze maar oprassen, en laat mij met mijn eigen spullen gelukkig zijn: Me, myself and I.

Zo is die man in de gelijkenis. Hij heeft veel spullen, zoveel dat hij niet weet wat hij er mee aan moet. Het geld klotst tegen de plinten, zijn schuren zijn permanent te klein voor alles wat hij bezit. Waar moet hij het laten? En daarom is hij zo'n beetje de hele gelijkenis in gesprek, maar niet met een ander, alleen maar met zichzelf. *Wat zal IK doen? IK heb geen plaats genoeg.* En hij gaat met zichzelf in conclaaf. *Dit zal IK doen: IK breek mijn schuren af en bouw grotere, waar IK al mijn graan en goederen kan opslaan...etc. etc.*

Hoeveel IK kun je in een alinea kwijt? In zijn gesprek met zichzelf, gaat het alleen maar over zichzelf. Hij is zijn eigen referentiepunt. Buiten zijn ego is er niets en niemand aan wie hij zijn oordelen wil toetsen. Vreemd modern, is dat, zou je zeggen, die hyperindividuele benadering van de wereld om je heen, maar het is natuurlijk van alle tijden: de neiging om de werkelijkheid alleen maar vanuit je eigen perspectief te zien. En als je zelf de zon bent van je eigen universum, het centrum van je eigen waarheid, dan is de stap naar wetenschap 'die ook maar een mening is' niet zo groot, en glorieert de wil om wie het niet met je eens is weg te zetten als een 'vreemdeling die hier niet hoort'. Dan lukt het niet meer om wie een misstap begaat te bejegenen met iets als vergeving maar hij of zij wordt onmiddellijk en voorgoed gecancelled.

En ik vermoed dat het in deze gelijkenis precies daarom gaat: om die ene man, die daar eenzaam en alleen met zichzelf in gesprek is en steeds maar van zichzelf hoort hoe goed bij bezig is waarbij niemand hem corrigeert. Jaren geleden al weer schreef Jeroen Smits een boek over de frauduleuze praktijken bij het Ahold concern – hij vertelde er toen hier in de Kloosterkerk over. Waar het toen mis ging – zoals het nog steeds mis kan gaan bij mensen die aan de top staan – was dat er niemand was die de directie eens even met beide benen op de grond kon zetten. Iemand, een partner, een vriend, een collega die zegt: joh, doe eens even normaal. Zet jij morgen de afvalbak eens aan de straat, ruim jij de afwasmachine even in. Als je gaat geloven in je eigen onfeilbaarheid ben je alleen nog maar met jezelf in gesprek. Kijk naar de Poetins aan hun enorme tafels: daar vinden echt geen gesprekken met de ander plaats. Daar is alleen maar het gesprek met henzelf, in aanwezigheid van een enkele ja-knikker.

Maar wat moet die rijke man dan? Gemeente, nu zegt deze gelijkenis niet: het is fout om geld te verdienen. Dat is de valkuil van een al te moralistische uitleg. Ze zegt ook niet: die man had zijn rijkdom met een ander moeten delen. Dat is op zichzelf wel waar: mensen die kunnen delen van wat ze hebben, zijn over het algemeen een stuk gelukkiger en minder bang; en de wereld zou er ook een stuk mooier van worden, als de verschillen tussen arm en rijk niet zo hemeltergend groot zouden zijn, maar het is niet de kern van de gelijkenis. Want als die man zijn plan om nog grotere schuren te bouwen heeft afgestemd met zichzelf en zijn leven nog diezelfde nacht van hem wordt afgenomen, eindigt de parabel niet met de woorden: *Zo vergaat het iemand die schatten verzamelt voor zichzelf, maar niet deelt met de ander*. Dan zou het Karma! heten, voorheen 'Boontje komt om zijn loontje' !

Nee, de plottwist is een andere en ze gaat nog een slag dieper, want er staat dit: *Zo vergaat het iemand die schatten vergaart alleen voor zichzelf en niet rijk is bij God*.

Het gaat hier dus op voorhand niet om de vraag of je kunt delen, maar om de vraag of je als mens genoeg hebt aan jezelf om werkelijk mens te zijn. Of al die spullen je inderdaad tot je bestemming brengen? Of verkommert een mens dan toch tot een in zichzelf pratende sterveling, die de betekenis van zijn leven alleen nog maar kan zien in het behaalde succes; en omgekeerd zijn leven als mislukt kan beoordelen als er geen succes is, geen spullen, geen aanzien, geen medailles, geen schuren die nog groter moeten. Hoeveel jonge mensen lopen om die reden tegen een burn-out aan? Dat is toch niet per se alleen maar omdat ze te hard werken, maar misschien toch ook omdat ze zo weinig 'tools' hebben – niet zien / niet geleerd hebben – zo weinig vertrouwen hebben, om de waarde van hun leven op een andere manier te kunnen uitdrukken dan in de mate waarin ze maatschappelijke succesvol zijn.

In de parabel komt dat het meest nadrukkelijk naar voren als ergens halverwege de rijke man niet alleen maar met zichzelf overlegt, maar dat hij zijn eigen ziel begint aan te spreken. En die ziel staat hier voor zijn diepste zelf, de kern van zijn wezen, zijn verhouding tot de ander, tot de Eeuwige. En hij zegt: *Dan zal ik zeggen tot mijn ziel... Ziel, je hebt veel goeds voor vele jaren. Rust, eet, drink, wees vrolijk*. Alsof hij zijn ziel niet meer te bieden heeft dan zijn spullen, alsof alleen Black Friday de garantie is voor een zinvol bestaan.

Nee, dit kleine verhaaltje vertelt iets anders: een mens is pas werkelijk mens, wanneer ook een ander daarin mee mag doen, wanneer je eigen perspectief zich mengt met dat van de ander, wanneer wie ik ben niet alleen afhankelijk is van wat ik er zelf van vind, maar ook van wat een ander er van vindt. Wanneer niet alleen mijn eigen stem telt. De gelijkenis noemt dat 'rijk zijn bij God' en ze zegt het zo omdat God hier de ultieme ander is, het perspectief bij uitstek dat je leven kan verrijken, verbreden, bij tijd en wijle op zijn kop kan zetten, dat je kan aanzetten om boven jezelf uit te stijgen, de stem die oproept om te doen wat er werkelijk toe doet, om te zijn wie je werkelijk bent.

Hoe dat gaat, rijk zijn bij God? Dat vraagt om een andere manier van meten. De referentie is dan niet of er nog grotere schuren moeten komen maar of je oog krijgt voor een ander soort rijkdom. Of er ruimte is voor de ander, voor genoeg, voor een uitgespaard moment voor de ontmoeting met de Eeuwige, zoals we dat hier zeggen, die zich liever toont in wat zwak is, klein, ontoereikend, dan in ons teveel van het goede. Of je er vrede mee hebt, dat veel van wat je doet vergankelijk is, van voorbijgaande aard, maar misschien toch goed genoeg voor het moment. En dat er anderen zijn die het weer van je overnemen als het tijd is om terug te treden. Dat het leven *flüchtig* is en *nichtig*, maar dat die constatering die een cantatelang klinkt op de fraaiste muziek, niet betekent dat het niets voorstelt, maar dat die kennis juist de vraag oproept waar je je zinnen op zet.

En daarom is deze cantate die door iemand een sombere preek werd genoemd, dat m.i. toch niet: het is eerder een relativiserende preek, een vanitas-tafereel op muziek gezet. En dat tafereel wijst er in het licht van de parabel op dat je ziel het niet moet hebben van een nog grotere schuur, maar van God zelf, die 'ganz Andere', en van de ander naast je met wie je je weg gaat door dit vergankelijke bestaan, zodat je er vrede mee hebt, de vrede die alle verstand te boven gaat en die ons wil behoeden en bewaren in Christus Jezus.

bronnen

John Eliot Gardiner, *Bach: Muziek als een een wenk van de hemel*, Amsterdam: De bezige bij, 2014

Joseph A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke*, New York: Doubleday 1985

Een preek van Domprediger Stefan Scholpp (Berlijn)

Gebeden, stil gebed en onze vader..

Trouwe God, wij danken u voor deze dag, voor alle goede muziek voor alle goede machten voor alle goede mensen wij weten dat ze ook weer voorbijgaan maar in al hun vergankelijkheid doen ze er toe en zijn ze kostbaar in uw ogen.	maar als mensen en de generaties na ons belangrijker zijn dan de neiging om alles maar te laten zoals het is.	zoekend naar waar de stad en de mensen – ook wij zelf – mee gediend zijn.
Wij bidden u voor ons land waarin veel dingen veel beter kunnen maar waar ook veel goede wil is om samen op te trekken – dat de overheid schild voor de zwakken is de minsten blijft zien niet als probleem	Wij bidden voor deze stad dat we de scheidslijnen die er zijn kleiner kunnen maken kloven kunnen dichten dat we Sinterklaas een handje kunnen helpen om kinderen blij te maken	Wij gedenken... en bidden voor zijn allernaasten die hem ook op zijn laatste gang liefdevol hebben begeleid . en noemen in het bijzonder... Wij gedenken... ons ontvallen en bidden voor wie haar missen.
	Wij bidden voor deze kerk dat huis dat al zoveel stormen heeft doorstaan en voor de mensen een thuis was dat we elkaar zullen blijven ontmoeten onder het blauwe dak	Wij bidden voor... om nabijheid en licht als de dagen grijs en grauw zijn En hoor ons als wij in stilte tot u zeggen...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!